

LEKCE DO VÝUKY 2 – OČIMA DRUHÝCH

2023 © Partneři projektu Dexpo – kritickým myšlením k ochraně klimatu

ANTHROPOLIS ANTROPOLOGIAI KOZHASZNUEGYESULET, www.anthropolis.hu
DRUSTVO HUMANITAS-CENTER ZA GLOBALNO UCENJE IN SODELOVANJE, www.humanitas.si
MAPA DAS IDEIAS – EDICOES DE PUBLICACOES LDA, www.mapadasideias.pt
ARPOK, o.p.s, www.arpok.cz

anthropolis

CC BY-NC-SA 3.0 CZ : Tato licence umožňuje opakované použití, šíření, remixování, adaptaci a další využití materiálu v jakémkoli médiu nebo formátu, pokud jsou uvedeni její autoři. Licence neumožňuje komerční využití.

**Spolufinancováno
Evropskou unií**

Financováno Evropskou unií.
Vyjádřené názory a stanoviska jsou
však pouze názory a stanoviska autorů
a nemusí nutně odrážet názory a
stanoviska Evropské unie nebo

Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (European Education and Culture Executive Agency - EACEA). Evropská unie ani Agentura EACEA za ně nenesou odpovědnost.

LEKCE DO VÝUKY 2 – OČIMA DRUHÝCH

Obsah

LEKCE DO VÝUKY 2 – OČIMA DRUHÝCH	3
Použité symboly	3
Úvod	4
Doporučení	4
Jak začít.....	4
Slovník pojmů.....	7
Seznam doporučených zdrojů.....	9
Přehled lekcí, kompetencí a předmětů	11
Metoda Očima druhých	12
Lekce 2: Rozvoj a změna klimatu	13
Rozšiřující informace pro vyučující.....	21
Proč je pojem „rozvoj“ tak kontroverzní?	21
Dopady rozvoje na Původní obyvatele.....	24
Aktivita 1: Co vidíte?	27

Použité symboly

Doba trvání 🕒	Návaznost na další aktivitu nebo lekci ➡	Webová stránka nebo blog 🌐
Počet žáků 👤	Doplňující informace a kontext ⓘ	Kniha nebo další dokumenty 📖
Věk žáků 📅	Související materiály ✉	Video 📺
Skupina 🗨️		Audio 🎧
		Obrázek 🖼️

Úvod

Tyto lekce do výuky představují čtyři metody/přístupy (**Filozofie pro komunity**, **Vizuální gramotnost**, **Očima druhých** a **Příčiny a důsledky**) které lze využít při práci s tématy změny klimatu a mediální gramotnosti ve formálním i neformálním vzdělávání. V této části příručky je představena metoda Příčiny a důsledky.

Tyto lekce představují první výsledek projektu **DEXPO – kritickým myšlením k ochraně klimatu** a jsou součástí komplexní sady nástrojů k podpoře vyučujících a vzdělavatelů (včetně online kurzu a webové platformy).

Aktivita/lekce nejsou určeny jako úvod do tématu změny klimatu, ale vyžadují u žáků i vyučujících základní až středně pokročilou úroveň znalostí týkajících se změny klimatu a souvisejících otázek. Pro zopakování základních faktů o daném tématu je pro vyučující k dispozici řada online kurzů (např. kurz Klimatická změna od organizace Člověk v tísni) a dalších materiálů. Se žáky je možné k získání základních informací o klimatické změně použít řadu již existujících lekcí (např. na webu www.ucimoklimatu.cz). **Seznam doporučených zdrojů** a **Slovníček základních pojmů** spojených s tématem klimatické změny jsou zařazeny na konci tohoto **Úvodu**.

Doporučení

Předkládané lekce jsou pouze návrhem, jak je použít. V závislosti na potřebách každého vyučujícího lze aktivity upravit, vynechat, přeskupit apod. Po každé aktivitě, zejména pokud není použita jako celá lekce, by však měla následovat reflexe toho, jak ovlivnila emoce žáků, jejich hodnoty apod.

Vzhledem k tomu, že se všechny aktivity týkají tématu změny klimatu, důrazně doporučujeme být připraveni na případné projevy klimatického žalu. Existuje celá řada zdrojů, které vám s tím mohou pomoci, např.

- **Environmentální žal a ekologická úzkost** . VOŠTOVÁ, Zdeňka.
- **Jak pracovat s emocemi dětí při výuce o změně klimatu** . Člověk v tísni.
- **Jak pracovat s environmentálním neboli klimatickým žalem?** . #delamcomuzu z.s.
- **Sedm jednoduchých cvičení Všímavosti** . CZECH NEWS CENTER a.s.

Také aktivita **Rolová hra „Staňte se dobrovolníkem“**, která je součástí **lekce 7**, může být použita k práci s emocemi souvisejícími s klimatickou změnou.

Jak začít

Pro každou aktivitu/lekcí zahrnutou v tomto vzdělávacím programu je důležité nejprve vytvořit bezpečné, příjemné a respektující prostředí. Níže uvádíme několik návrhů, jak toho dosáhnout.

Nastavení prostoru

Místnost:

Všichni žáci by měli sedět v kruhu. Místnost by měla být dostatečně velká, aby bylo možné uspořádat židle do kruhu tak, aby na sebe všichni žáci viděli a mohli navázat oční kontakt s tím, kdo hovoří. Všichni by se také měli navzájem dobře slyšet, proto je třeba zvážit i akustiku prostředí.

Skupina:

Vyučující by měl být součástí skupiny a všichni žáci by měli být vnímáni jako stejně důležití.

Při práci se žáky doporučujeme využívat přístupy popsané v **lekcí 1** a/nebo nenásilnou komunikaci (více viz **Nenásilný podcast** 🌐 či web **Nenásilná komunikace** 🌐).

Na začátku je vhodné, aby si žáci vytvořili seznam pravidel, jak budou společně komunikovat a pracovat. Tento seznam lze sepsat a vyvěsit někde v místnosti, kde ho všichni dobře uvidí. To umožní vytvořit respektující, pečující a spolupracující prostředí.

Možné příklady pokynů:

- Naslouchejte řečníkovi.
- Přemýšlejte o tom, co je řečeno, a reagujte na to.
- Uvedte důvody (nesouhlasím, nebo souhlasím s X, protože...).
- Chovejte se k příspěvku každého s respektem.
- Vyjadřujte se k věci, ne k osobě.

Úvodní Icebreaker aktivity

Následující aktivity lze použít k představení žáků (v případě, že se neznají), uvedení do tématu změny klimatu, aktivizaci a motivaci žáků atd.

Vytvoření sloganu ⓘ

Každý žák/yně vytvoří slogan, který se vztahuje k jeho/jejím nejlepší vlastnostem. Zajistíme, aby se každý zúčastnil a sdílel s nejméně třemi dalšími spolužáky/ačkami.

Pokud se žáci již navzájem znají a znají i vyučující, lze aktivitu místo toho zaměřit na vytvoření sloganu k tématu souvisejícího s klimatem (lesní požáry, stoupající hladina moře, emise uhlíku atd.). Ty se mohou zaměřit buď na společnost, nebo na subjekt, který je za tyto problémy zodpovědný, nebo na skupinu či hnutí, které se věnuje předcházení jim nebo jejich zmírňování.

Příklady: Vytvořte slogan pro ...

1. ... národní pobočku Světového fondu na ochranu přírody.
2. ... 22. září, Den bez aut.
3. ... 5. červen, Světový den životního prostředí.
4. ... nedávnou kampaň Greenpeace.

🕒 10 minut

ⓘ Tuto aktivitu lze použít jako doplněk k aktivitě **Rolová hra „Staň se dobrovolníkem“** v **lekcí 7**.

Vizuální koláž

Sdělíme žákům, že cílem aktivity je vytvořit vizuální koláž týkající se změny klimatu, a zdůrazníme, že neexistuje žádné správné nebo špatné řešení.

Rozdáme žákům obrázky z časopisů, novin apod., případně je vybědíme, aby si nějaký našli na internetu, vyfotili ve třídě apod. Každý žák/yně si vybere jeden obrázek a vymyslí tři slova, která obrázek vyjadřují. Poté pomocí těchto slov představí svůj obrázek alespoň třem dalším spolužákům/ačkám dle vlastního výběru, či na základě náhodného výběru (rozpočítávání, lístečky s čísly apod.). Žáci se mohou doptávat a o zvolených slovech i obrázku diskutovat.

Na závěr žáci umístí své obrázky na zeď.

🕒 10 minut

Sdílení fotografií

Každý žák/yně si vybere obrázek nebo fotku ze svého mobilního telefonu, který jej/ji zaujme. Můžeme předem stanovit nějaké téma, ke kterému se obrázky mají vztahovat, či výběr ponechat volný. Poté se žáci zvednou a začnou chodit po místnosti, aby si vybrali partnera, se kterým se podělí o svůj obrázek. Případně je možné přidělit žáky do dvojic náhodně, např. použít metodu losování lístečků s čísly či různými barvami.

Žáci sdílejí svůj obrázek s vybraným/přiděleným spolužákem/ačkou a krátce diskutují o svém výběru. Po dvou minutách si každý vybere jiného spolužáka/ačku ke sdílení svého obrázku. Je možné aktivitu ukončit po dvou či třech kolech sdílení, či dle dostupného času pokračovat.

🕒 10-20 minut

Blackout poetry ⓘ ➔

Sdělíme žákům, že budou tvořit báseň metodou Blackout poetry, a případně metodu krátce popíšeme.

Rozdáme žákům krátký článek (ideálně obsahující pouze text bez obrázků) a vyzveme je, aby z textu vybrali slova, která chtějí zachovat pro svou báseň, a černým fixem zakryli všechna ostatní. Je možné určit maximální/minimální počet slov, která musí žáci pro svou báseň vybrat. Žáci svou báseň podepíší, odatují a nalepí na bílou kartičku tak, aby ji orámovali jako malé umělecké dílo.

Co je Blackout poetry?

Účelem Blackout poetry je vyvodit nový význam z něčeho, co původně vytvořil někdo jiný. Zastřešujícím účelem je spíše hledání smyslu. Kdykoli někdo vytváří Blackout poetry, nahlíží hlouběji do existujících děl a snaží se odhalit nové příběhy. Blackout poetry může být také skvělým zdrojem pro zkoumání vlastní kreativity a jedinečnou metodou vytváření společenských komentářů.

Postup:

- Najdeme si text (např. starou knihu, časopis, novinový článek, deníkový záznam), se kterým chceme pracovat.

📘 Tato aktivita je jako icebreaker vhodná zejména pro žáky, kteří již s metodou Blackout poetry mají zkušenosti. Nicméně, pokud máme k dispozici více času, lze ji využít i pro práci se žáky bez předchozí zkušenosti s touto metodou. Je však nutné ji popsat, poskytnout podporu a několik rad (např. jak vybírat slova pro Blackout poetry).

➔ Blackout poetry lze také využít jako hlavní metodu ve výuce, viz. **lekce 4.**

- Přečteme si úryvek z vybraného textu a dáváme pozor na důležitá slova nebo slovní spojení, která bychom mohli použít ve své básni. Můžeme je volně zakroužkovat tužkou nebo si je poznamenat na jiný list papíru.
- Vyznačíme si, co v básni určitě nechceme a začerníme to fixou.
- Přečteme si zbývající (nezačerněnou) část a zhodnotíme, zda vybraná slova opravdu sdělují, co chceme. Pokud nejsme spokojeni, svou volbu upravíme. Pokud jsme spokojeni, začerníme případné zbývající části, které v básni nechceme.

Příklady Blackout poetry:

Zdroje:

- [What is Blackout poetry, The Complete Guide + Examples](https://www.blackoutpoetry.co/blog/what-is-blackout-poetry-the-complete-guide-and-examples) 🌐. Blackoutpoetry.co [Online]. 5.3.2022. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://www.blackoutpoetry.co/blog/what-is-blackout-poetry-the-complete-guide-and-examples>
- [Blackout poetry](https://poemanalysis.com/genre/blackout-poetry/) 🌐. Poem Solutions Limited [Online]. © 2023. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://poemanalysis.com/genre/blackout-poetry/>

🕒 15-30 minut

Slovník pojmů

Dva stupně Celsia – Maximální bezpečné oteplení, které představitelé Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (UNFCCC) určili v roce 2009 na klimatické konferenci v Kodani. Tento cíl je podrobován kritice z vědecké i občanské společnosti jako příliš nebezpečný – místo něj je požadován cíl 1,5 °C. Ten ovšem již s největší pravděpodobností nebude možné dosáhnout.

Greenwashing – Tímto termínem se označuje vytváření falešného dojmu nebo podávání zavádějících informací o tom, jak příznivé pro životní prostředí jsou produkty či činnost nějaké firmy. Může jít o banální přidávání předpony „eko“ před název produktu nebo o zdůrazňování nepodstatného příspěvku (například když se velká firma zaváže k vysázení 10 000 stromů, může to vypadat jako hodně, ale jde pouze o 3 hektary lesa, tedy 100×300 m). Může jít také o odvádění pozornosti od aktivit, které životnímu prostředí přímo škodí (například když společnost, která těží

hnědé uhlí, provozuje uhelné elektrárny a porušuje emisní limity rtuti, poukazuje na své investice do obnovitelných zdrojů elektřiny).

Historická odpovědnost za změnu klimatu – Pojem, který vychází z předpokladu, že při posuzování klimatické politiky musí být brána v potaz historická odpovědnost jednotlivých států. Plánované národně stanovené příspěvky států, které historicky vypustily větší počet emisí skleníkových plynů, tedy musí být v této logice srovnatelně vyšší.

IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) – Mezivládní panel pro změny klimatu je vědecký orgán založen v roce 1988 k vyhodnocování rizik změny klimatu. Posláním IPCC je poskytovat komplexní vědecké posouzení současných vědeckých, technických a sociálně-ekonomických informací z celého světa o nebezpečí klimatických změn způsobených lidskou činností, o jejich potenciálních environmentálních a sociálně-ekonomických důsledcích a o možnostech přizpůsobení se těmto důsledkům nebo o možnostech zmírnění jejich účinků. IPCC představuje mezinárodně uznávanou autoritu v oblasti klimatických změn, vytváří zprávy na základě vědeckých studií předních klimatologů. To poskytuje směrodatné politické poradenství pro ekonomiku a životní styl.

Kjótský protokol – Jde o mezinárodní dohodu, která byla sjednána roku 1997 v japonském Kjótu a je právně závazná. Protokol měl původně 83 signatářů, Spojené státy však dokument nepodepsaly a Kanada později od smlouvy odstoupila. Signatáři se v něm zavázali snížit emise skleníkových plynů o přibližně 18 % do roku 2020 (oproti roku 1990); cíl každého státu byl nastaven individuálně podle jeho možností.

Pařížská dohoda – Jde o mezinárodní dohodu, která byla v roce 2015 sjednána v Paříži a je právně závazná. Dohoda především deklaruje cíl udržení nárůstu průměrné globální teploty výrazně pod hranicí 2 °C oproti hodnotám před průmyslovou revolucí a úsilí o to, aby nárůst teploty nepřekročil hranici 1,5 °C oproti hodnotám před průmyslovou revolucí. Pařížská dohoda je součástí Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (UNFCCC) a podepsalo ji 193 zemí.

Scénář „business-as-usual“ – Scénář dalšího vývoje ve spotřebě energie a emisích skleníkových plynů, který nepředpokládá žádné zásadní změny v porovnání se současným stavem.

Skleníkové plyny – V současnosti mají státy vázané Rámcovou úmluvou OSN o změně klimatu (UNFCCC) a Kjótským protokolem povinnost inventarizovat emise 7 skleníkových plynů: antropogenní CO₂ (oxid uhličitý), CH₄ (metan), N₂O (oxid dusný), PFCs (zcela fluorované uhlovodíky), HFCs (částečně fluorované uhlovodíky), SF₆ (fluorid sírový) a NF₃ (fluorid dusitý), což jsou plyny, které přispívají velkou mírou ke skleníkovému efektu.

(Trvale) Udržitelný rozvoj – Rozvoj lidské společnosti, který dokáže naplnit potřeby současné generace, aniž by ohrozil uspokojení potřeb generací následujících nebo se uskutečňoval na úkor jiných národů, přičemž míra negativního ovlivnění životního prostředí je snížena na minimum (negativně neovlivňuje životní prostředí).

Změna klimatu – Dlouhodobá změna klimatu určitého regionu nebo celé planety; obvykle spojována se skleníkovým efektem.

- Změna klimatu dle Mezivládního panelu klimatické změny IPCC – IPCC užívá tento termín k popisu jakékoliv změny klimatu, tedy včetně změn přirozených.

- Změna klimatu dle Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu – Změna klimatu, která je vyvolaná přímo nebo nepřímo lidskou činností a působí navíc k přirozeným změnám klimatu.

Změna klimatu způsobená lidskou činností je způsobená zejména nadměrným vypouštěním skleníkových plynů a velkoplošným odlesňováním. Její rychlost je o několik řádů vyšší než v případě přirozené změny. Mezi její největší projevy patří větší množství povodní a such, vlny veder, zvyšující se hladina oceánů, mizení živočišných a rostlinných druhů a destrukce ekosystémů.

Zdroje:

- Fakta o klimatu. **Slovník. Stručný přehled nejčastěji používaných hesel a zkratk s krátkým vysvětlením či komentářem** 🌐. [Online]. Otevřená data o klimatu, z. ú. © 2023. [cit. 2023-05-27]. Dostupné z: <https://faktaoklimatu.cz/slovník>
- Český hydrometeorologický ústav. **Slovníček základních pojmů** 🌐. [Online]. (n.d.). [cit. 2023-05-27]. Dostupné z: <https://www.chmi.cz/historicka-data/pocasi/zmena-klimatu/slovnicek-zakladnich-pojmu>
- KUBALA, Radek. **Slovníček klimatických pojmů** 🌐. [Online]. Vydavatelství Referendum, s.r.o. © 2020. [cit. 2023-05-27]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/21744-slovnicek-klimatickych-pojmu>

Seznam doporučených zdrojů

Základní informace o klimatické změně a dezinformacích

- web **Fakta o klimatu** 🌐. Otevřená data o klimatu.
- **Atlas klimatické změny** 📖. Lipka.
- **Animace a grafy o změně klimatu** 🌐. Veronica, ekologický institut.
- web **Klimatická změna** 🌐. Czech Globe.
- Daniš a kol. (2021). **Klima se mění – a co my?** 📖 MŽP ČR.
- web **Intersucho** 🌐. Czech Globe.
- **Klimatická změna, základní informace** 🌐. ČHMU.
- **Globální oteplování** 🌐. Meteocentrum.
- **Příspěvek Pracovní skupiny I (WGI) k Šesté hodnotící zprávě Mezivládního panelu pro změnu klimatu** (IPCC) 📖 (2021). IPCC.
- Hollan, J. a Gaillyová, Y. (2020). **Ochrana klimatu** 📖. Veronica, ekologický institut.
- Presl, D. (2021). **Změna klimatu a dezinformace v českém informačním prostoru** 📖. AMO.cz.
- **Vizuální gramotnost** 🌐. Učitel21.cz.

Online kurzy

- Kurz **Klimatická změna** 🌐. Člověk v tísni.
- **Klima kurz** 🌐. Tereza, vzdělávací centrum.

Lekce, metodiky a materiály do výuky

- **Klimatické změny. Metodika pro učitele a přílohy** 📖. Sdružení Tereza, Ekoškola.
- web **Učím o klimatu. Lekce** 🌐. Člověk v tísni.
- **Projektovou výukou ke klimatickému vzdělávání. Teorie a příklady ze školní praxe** 📖.

Člověk v tísní.

- Rubrika **Změny klimatu** 🌐. Deník Referendum.
- **Člověk a mění se planeta** 🌐. Člověk v tísní.
- **Kalkulačka uhlíkové stopy** 🌐. Uhlikovastopa.cz.
- **Fakta a mýty o klimatu. Podívejte se na debatu!** 📺 Člověk v tísní.
- **Adaptterra Awards Hledá nejlepší příklady adaptací na změnu klimatu** 🌐. Nadace Partnerství.
- Lekce **Hoax má krátké nohy** 📖. Lide v pohybu. cz
- Lekce **Zpovídání fotografií** 📖. Lide v pohybu.cz.
- **Metodika workshopu „Práce s informací“** 📖. Člověk v tísní.
- **Česko chrání klima aneb příklady dobré praxe** 📺. Youtube.
- **Pravda na internetu: Jsou tam i lži!** 🗣️ Speaker.com.
- Lekce **Příčiny a důsledky změny klimatu** 📖. Get up and goals.
- Lekce **Uhlíková stopa** 📖. Get up and Goals.
- Lekce **Změna klimatu – je to všechno jenom hra?** 📖 Get up and Goals.
- Lekce **Za vším hledej emise** 📖. Get up and Goals.
- **NEZkreslená věda** – výuková videa 📺. Akademie věd ČR.

Přehled lekcí, kompetencí a předmětů

Název příručky	Použitá metoda	Lekce/aktivita
LEKCE DO VÝUKY 1	Filozofie pro komunity	Lekce 1: Deset kroků P4C k rozvíjení aktivismu v oblasti klimatu
LEKCE DO VÝUKY 2	Očima druhých	Lekce 2: Rozvoj a změna klimatu Aktivita 1: Co vidíte?
LEKCE DO VÝUKY 3	Vizuální gramotnost	Lekce 3: Kdyby změna klimatu byla jen obrázek, jaký by byl? Lekce 4: Klimatická změna v básni Lekce 5: Příběh v desítkách slov Lekce 6: Debatní týmy
LEKCE DO VÝUKY 4	Příčiny a důsledky	Lekce 7: Klimatická změna v zasetí času

Kompetence	L1	L2	A1	L3	L4	L5	L6	L7
Kompetence k učení	●			●	●	●	●	●
Občanské kompetence		●	●	●		●	●	●
Kulturní povědomí	●	●	●	●	●	●	●	●
Kulturní vyjadřování	●			●	●	●	●	●
Digitální kompetence		●		●	●	●		
Personální a sociální kompetence	●	●	●	●	●	●	●	●
Gramotnost	●			●	●	●	●	●
Mnohojazyčnost						●		
Technologické kompetence				●	●	●		

Předměty	L1	L2	A1	L3	L4	L5	L6	L7
Český jazyk/cizí jazyk					●	●		●
Matematika						●	●	
Přírodopis						●	●	
Fyzika a chemie				●		●	●	
Výtvarná výchova				●	●	●		
Dějepis a zeměpis		●		●				●
Základy společenských věd		●					●	
Jakýkoliv	●	●						

Metoda Očima druhých

Lekce 2: Rozvoj a změna klimatu

Aktivita 1: Co vidíte?

Shrnutí metody

Tato metoda představuje jednoduchý a zajímavý způsob, jak ukázat, proč je důležité snažit se **vidět nebo chápat věci z různých úhlů pohledu**. Cílem metody je podnítit žáky ke kritickému přemýšlení o tom, proč je důležité uvědomovat si, že lidé chápou věci různými způsoby, a **jak naše vlastní předsudky utvářejí naše chápání světa**.

Užitečné tipy a zdroje

Některé kroky v prezentované **lekcí 2 „Rozvoj a změna klimatu“** lze použít jako samostatné aktivity, nicméně **pro metodu Očima druhých je důležitá návaznost jedné aktivity na druhou**, takže vyloučení jedné aktivity může ovlivnit celkový cíl lekce. Vzhledem k délce lekce i komplexnosti probíraného tématu doporučujeme lekci použít např. v rámci projektového dne.

Aktivita 1 „Co vidíte?“ může být použita jako samostatná aktivita pro rozvoj kritického myšlení.

Lekce 2: Rozvoj a změna klimatu

Kritické myšlení, klimatická změna, stereotypy

🕒 **180-225 minut** (4-5 x 45 minut)

👤 **12-30 žáků**

📅 **16 let a více**

Cíle

- Žáci diskutují o významu slova „rozvoj“.
- Žáci zkoumají různá pojetí rozvoje daná pohledem různých kultur.
- Žáci porovnávají dopady rozvoje na život Původních obyvatel, přírodu a klima.
- Žáci konstruují a sdílí představu budoucnosti s ohledem na životní prostředí a klima.
- Žáci analyzují dopady změny klimatu na různá místa světa.

Kompetence

(dle **Doporučení Rady EU o klíčových kompetencích pro celoživotní učení**)

- Aktivní občanství
- Kulturní povědomí a vyjadřování
- Personální dovednosti a schopnost nabýt nové kompetence

Předměty

ZSV, zeměpis, dějepis.

Pomůcky

Pro každou skupinu – papíry velikosti A3 (či větší), barevné fixy, nůžky, lepidlo na papír, počítače/tablety s připojením k internetu, projektor, reproduktory, **přílohy 2.1–2.8**, případně **2.A a 2.B**, sady časopisů o různých aspektech lidského života (různé výrobky, architektura, příroda, móda, umění, vzdělávání, doprava, sport, udržitelný život, přírodní katastrofy, energie atd.).

Metody a způsoby práce

Brainstorming, individuální práce, práce ve dvojicích, práce v malých skupinách, vizualizace, případové studie, využití videomateriálu, skupinová diskuse.

Zdroj

- ANDREOTTI, Vanessa, DE SOUZA, Lynn Mario T. M. **Learning to read the world Through Other Eyes** 🌍. Global Education, Derby, UK. [Online]. 2008. ISBN: 978-0-9535605-3-0. Dostupné z: <https://decolonialfuturesnet.files.wordpress.com/2018/04/toe.pdf>

Lekce 2: Rozvoj a změna klimatu

Krok 1: Diskuse – Rozvoj našima očima

Požádáme žáky, aby se posadili do dvojic a rozdáme jim papíry s různými hledisky rozvoje (**příloha 2.1**). Žáci pak v přidělených dvojicích diskutují o tom, které z těchto hledisek (pokud nějaké) je nejvíce spojeno s jejich chápáním rozvoje. ➔ Zdůrazníme, že příloha 2.1 neobsahuje všechna hlediska, a pokud žáky napadnou jakákoliv jiná, mohou je dopsat do volných kolonek. Diskuzi mezi žáky můžeme podpořit otázkami, např.:

- *Co se vám vybaví, když se řekne rozvinutá země?*
- *Co rozvoj nabízí?*
- *Kterých oblastí se rozvoj týká?*

🕒 10 minut

Krok 2: Diskuse – Podobnosti a rozdíly v chápání rozvoje

Žáci se posadí do kruhu. Vyzveme zástupce každé dvojice, aby představili své hledisko/heslo/větu o rozvoji, na které se dvojice shodla. Žáci diskutují o podobnostech a rozdílech mezi nimi.

Žákům rozdáme/přečteme níže uvedené citáty osobností z **přílohy 2.2** a představíme základní informace k pojmu rozvoj a problémy, které jsou s ním spojené. ✉

Požádáme žáky, aby se zamysleli nad dalšími otázkami (lze zvolit pouze některé otázky v závislosti na věkové skupině a času, který je k dispozici pro realizaci aktivity):

- *Jak si myslíte, že většina lidí ve vaší zemi chápe rozvoj?*
- *Myslíte si, že je naše země „rozvinutá“? Proč ano/proč ne?*
- *Myslíte si, že lidé z jiných zemí chápou rozvoj stejně jako vy? Proč ano/proč ne?*
- *Napadají vás jiné pohledy na to, co znamená rozvoj?*

🕒 45 minut ⓘ

Krok 3: Rozvoj „očima druhých“

Požádáme žáky, aby vytvořili skupiny po 3–5 a rozdáme jim pracovní listy s výroky o rozvoji z pohledu Původních obyvatel kolonizovaných částí světa (**příloha 2.3**). Každá skupina může pracovat pouze s jedním nebo dvěma výroky z **přílohy 2.3**. ✉

- *Jak se po četbě citátů cítíte? Jaké emoce to ve vás vyvolalo?*
- *Proč si myslíte, že je dobré seznámit se s jinými pohledy na věc/svět?*

Úkolem žáků je podtrhnout ty části výroků, které jim připadají nejvíce neobvyklé/zajímavé/odlišné od jejich vlastního (skupinového) pohledu na rozvoj, a diskutovat o tom, jaké mohou být praktické dopady rozvoje, jak jej chápou Původní obyvatelé. Otázky k diskusi můžeme napsat na tabuli či flipchart, např.:

- *Jak Původní obyvatelé chápou vztah s přírodou?*
- *Myslíte, že by pro své obohacení či zvýšení životního komfortu přistoupili k těžbě přírodního bohatství, které může zničit přírodní prostředí pro ostatní druhy*

➔ Otázka „Co je to rozvoj?“ je filozofická otázka a může být použita jako podnět pro **lekcí 1**.

✉ Souhrn základních informací o problematice rozvoje najdete na konci této lekce v sekci **Rozšiřující informace pro vyučující**.

ⓘ Pokud je k dispozici jen 1 vyučovací hodina (45 minut), je možné zde lekci přerušit a vrátit se k ní v další hodině.

✉ V sekci **Rozšiřující informace pro vyučující**, která je na konci této lekce, jsou uvedeny základní informace o tomto velmi složitém tématu určené především vyučujícím, lze je však předat i žákům.

živočichů a rostlin? Proč?

- Myslíte, že by jejich způsob života vedl ke klimatické změně? Proč?

V rámci své skupiny žáci sdílí pocity a myšlenky, které je při čtení výroků napadly.

Rozdáme žákům **přílohu 2.4** se základními znaky dvou různých pohledů na rozvoj a vyzveme je, aby propojili tyto znaky jak s výroky, které předtím četli, tak s vlastním chápáním rozvoje a označili je v pracovních listech.

Žáci se posadí do kruhu a podělí se o své myšlenky týkající se různých představ o rozvoji. Diskuzi podpoříme kladením otázek, např.:

- Které znaky rozvoje jsou blízké vaší představě o rozvoji?
- Jaké by mohly být praktické důsledky každé z představ o rozvoji, zejména ve vztahu ke klimatické změně?
- Znáte konkrétní příklady z vašeho okolí nebo slyšeli jste o nějakém důsledku rozvoje z globálního pohledu?

 20-25 minut

Krok 4: Případová studie z Botswany

Na úvod žákům rozdáme nebo promítneme znění deklarace OSN o právech Původních obyvatel (**příloha 2.5**) a sdělíme jim, že se podíváme na příběh z Botswany.

Poté jim stručně nastíníme situaci, která se odehrála v Botswaně. V roce 1997 bylo na půdě lidí kmene San v centrální Kalahari v Botswaně objeveno naleziště diamantů a následně začalo jejich násilné vystěhování z jejich země.

Vyzveme žáky, ať se rozdělí do pěti skupin (případně je náhodně rozdělíme sami). Každé skupině rozdáme jeden výrok z **přílohy 2.6** a vyzveme je, aby o svém výroku krátce diskutovali a zaměřili se na to, jaké pocity v nich vyvolává, a to zejména ve vztahu k přírodě – jaký vztah má k zemi lidí San prezident Botswany, jaký lidé San, apod.

Poté zástupce každé skupiny přečte svůj výrok ostatním spolužákům. Následně vyzveme žáky k diskuzi.

- Existují ve vaší zemi lidé, které většina lidí považuje za „necivilizované“?
- Co byste dělali, kdyby vás někdo považoval za „nevzdělané“ nebo „necivilizované“ a snažil by se vám pomoci tím, že by vám vnucoval představu o pokroku/rozvoji, se kterým byste nesouhlasili?
- Myslíte si, že společnost, ve které žijete, potřebuje „dohnat“ jiné země? Proč?
- Máte pocit, že společnost, ve které žijete, může něco naučit jiné společnosti? Proč? Co?
- Máte pocit, že společnost, ve které žijete, se může něco naučit od lidí kmene San, zejména ve vztahu k přírodě? Proč? Co?
- Jaká práva lidí San byla dle deklarace OSN porušena? Jak je to možné? Lze proti tomu něco dělat?

Dobrovolně:

Vyzveme žáky, aby se zamysleli nad podobnou situací ve svém okolí.

 Seznámení s negativními dopady kapitalismu (západního chápání rozvoje) na Původní obyvatele zejména kolonizovaných částí světa může vyvolat silné pocity, obranné reakce a/nebo popírání, a to zejména u žáků, kteří o tom nemají žádné předchozí znalosti. Je vhodné zařadit aktivitu zaměřenou na práci s emocemi, např. **Karty emocí** či krátkou diskuzi nad otázkami:

- Jak se po četbě citátů cítíte? Jaké emoce to ve vás vyvolalo?
- Proč si myslíte, že je dobré seznámit se s jinými pohledy na věc/svět?

- *Znáte nějaký příklad, kdy lidé, kteří si vybrali žít jinak, byli nuceni dělat věci, které buď nechtěli dělat nebo které je dostaly do rizikové nebo nevýhodné situace?*

Žáci mají za úkol vytvořit případovou studii a v ní zohlednit, jak se mohou cítit lidé, kteří jsou nuceni dělat věci, které nechtějí, jak se cítí ti, kteří je k tomu nutí, atp. V následné diskusi se zaměříme také na to, v čem se vaše případová studie liší nebo podobá té v Botswaně.

Výuková případová studie

Jedná se o komplexní učební úlohu, která žákům prezentuje dobře strukturovaný problém. Předkládá jim reálný příběh či příběh převzatý z reality, včetně podmínek, v nichž se odehrává. Tento problém mají studenti vyřešit, přičemž bývá koncipován tak, aby neměl jednoduché, obvyklé řešení. Případová studie bývá často základem skupinového řešení problému; předpokládá dělbu rolí ve skupině studentů, skupinovou diskusi a výstup v podobě konsenzuálního řešení. Formálně se jedná o popis určité události a jejího kontextu; může také obsahovat vyprávění aktérů o určité události (tedy subjektivní pohledy na konkrétní událost). Součástí případové studie může být i dokumentace o daném případě. Případová studie od žáků vyžaduje, aby analyzovali předložené materiály (případně se doptávali na další důležité údaje anebo potřebné chybějící informace samostatně vyhledali). Výukové případové studie rozvíjí dovednost žáků rozhodovat se, chápat odborné pojmy a vztahy mezi nimi. Zejména pak rozvíjí schopnost uvědomovat si rozdílné pohledy na způsoby, jak by se daly řešit problémy, jež jim případová studie prezentuje, zamýšlet se nad stereotypy a uvědomovat si individuální rozdíly.

Pro potřeby této lekce můžeme klasický postup, jak vytvořit výukovou případovou studii, značně zjednodušit. Žákům zadáme/případně je požádáme, aby si vybrali příhodu, o které slyšeli nebo která se ideálně stala v jejich okolí, kdy byl jedinec či komunita nucen/i dělat něco, co nechtěl/i (např. nucené vysídlení obyvatel starých domů, které mají být zbourány, aby na jejich místě byly postaveny nové moderní domy pro bohatší členy společnosti). Úkolem žáků je posbírat informace o tom, jakým způsobem tuto situaci vnímali lidé odlišných zainteresovaných skupin (úředník městského úřadu, člověk nucený k vysídlení, majitel stavební firmy, která bude nové domy stavět, sousedé z okolí ap.). O těchto různých postojích k dané situaci žáci poté diskutují.

Zdroje:

- MAREŠ, Jiří. *Výukové případové studie a jejich využití* 🌐. ORBIS SCHOLAE. 2016. 10 (1) 121–139. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/3005/OS_1_2016_06_Mares.pdf
- *Metodika případových studií* 🌐. Okresní hospodářská komora [Online]. 2018. [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://www.ohkcv.cz/wp-content/uploads/2018/02/metodika-pripadovych-studiiv.pdf>

📌 Pokud je k dispozici jen 1 vyučovací hodina (45 minut), je možné zde lekci přerušit a vrátit se k ní v další hodině.

🕒 20-25 minut ⓘ

Krok 5: Představa budoucnosti

Požádáme žáky, aby vytvořili dvě skupiny. Vyzveme je, aby si představili svůj budoucí život na planetě Zemi (např. v roce 2050). Jedna skupina si představí budoucí život, pokud se většina lidí bude řídit myšlenkou současné převládající „západní“ představy

o rozvoji, kdy jsou lidé vnímáni mimo přírodu ve vztahu nadvlády, kontroly a vykořisťování. Druhá skupina si představí budoucí život, pokud se většina lidí bude řídit myšlenkou udržitelnosti a žít v souladu s přírodou ve vztahu vzájemnosti a respektu.

Každý žák/yně individuálně přemýšlí, jak ve své verzi budoucnosti žije – o místě, kde žije, čím se živí, jak tráví čas s přáteli, co jí, jaký druh dopravy používá, jaké má koníčky, kam jezdí na dovolenou, s jakými problémy se potýká atd. ⓘ

🕒 5-10 minut

Krok 6: Vytvoření mozaiky budoucího života

Vyzveme žáky, aby ve svých skupinách vytvořili mozaiku jejich představ o životě v roce 2050. Tzn. jedna skupina bude pracovat na představě budoucího života, pokud se většina lidí bude řídit myšlenkou současné převládající představy o rozvoji, a druhá skupina na představě budoucího života, pokud se většina lidí bude řídit myšlenkou udržitelnosti a žít v souladu s přírodou. ⓘ Rozdáme jim sadu časopisů, papírů o velikosti A3 (či větší), nůžek, lepidla na papír a barevných fixů. Žáci mohou použít jakýkoliv z těchto zdrojů k vytvoření své mozaiky, případně mohou mozaiku doplnit kresbou věcí, které jim v dostupných časopisech chybí. Vybrané obrázky žáci vystříhnou a nalepí/nakreslí na plakát. Každá skupina pak svůj plakát představí ostatním a vysvětlí, jak bude vypadat jejich život v roce 2050.

Na závěr si všichni žáci sednou do kruhu a sdílí, jak se cítili při přemýšlení o budoucnosti, zda se objevily nějaké obavy či další pocity, jak se jim spolupracovalo na vytváření plakátu, a podobně. Reflexi můžeme podpořit pokládáním otázek.

🕒 20 minut ⓘ

Krok 7: Ohniska změny klimatu

Sdělíme žákům, že rozvoj je velmi úzce spojený s klimatickou změnou, a proto se budeme podrobněji zabývat tím, jak probíhající změna klimatu ovlivňuje životy lidí na celém světě. ⓘ

Žáci vytvoří 6 skupin, které odpovídají 6 světadílům (Evropa, Afrika, Asie, Jižní Amerika, Severní Amerika a Austrálie) a vylosují si svůj světadíl, kterému se budou věnovat. Každé skupině na počítači/tabletu najdeme obrázek s ohnisky změny klimatu na jejich světadílu dle **přílohy 2.7** (je možné obrázky také vytisknout, nicméně tím ztratí na detailnějším rozlišení, které lze načíst rozkliknutím online obrázků). Žákům také rozdáme kopie slovníčku pojmů použitých v legendě (**příloha 2.8**).

Skupiny nejprve prostudují legendu na obrázku světadílu, aby porozuměly ikonám. Poté se zaměří na hlavní důsledky změny klimatu a diskutují o dopadech, které tyto změny budou mít na lidi a jejich místní prostředí. ➔

Na dobře viditelné místo umístíme velkou mapu světa nebo ji promítneme na zeď (doporučujeme použít Gall-Petersovu projekci světa, která na rozdíl od běžně užívaného Mercatorova zobrazení věrně znázorňuje rozlohu jednotlivých světadílů) a požádáme každou skupinu, aby na mapě ukázala ohniska klimatických změn na svém světadílu a vysvětlila ostatním, jaké hlavní důsledky budou mít klimatické změny pro

ⓘ Lze použít metodu vizualizace. Vyzveme žáky, aby zavřeli oči a postupně jim pokládáme otázky o jejich budoucím životě (pomalu, jednu po druhé), abychom podnítili jejich představivost. Např.: „Zkuste si nyní představit, že je rok 2050. Jak vypadá místo, kde žijete? Kde a jak bydlíte? Kde pracujete? Jak trávíte čas s přáteli? Kam jezdíte na dovolenou? Jaké máte koníčky?“.

ⓘ Pokud je k dispozici více času, mohou si žáci představit život ve vzdálenější budoucnosti (např. život svých dětí, vnoučat apod.) a podělili se o své představy mezi sebou.

ⓘ Pokud je k dispozici jen 1 vyučovací hodina (45 minut), je možné zde lekci přerušit a vrátit se k ní v další hodině.

ⓘ Tuto aktivitu je možné zadat i metodou **Skládkového učení** 🌐.

➔ Tento krok lze doplnit aktivitou **Skupinová práce + práce s grafem „Showyourstripes“ z lekce 7**. Žáci mohou porovnat jak mapu klimatických ohnisek, tak teplotní pruhy ze svých zemí a zamyslet se/diskutovat/reflektovat rozdíly. Například, i když Maďarsko není na mapě klimatických hotspotů zobrazeno jako ohrožené, teplotní proužky ukazují výraznou změnu místního klimatu.

lidi a přírodu v daném regionu.

Vyzveme žáky, aby se posadili do kruhu, a požádáme každou skupinu, aby uvedla dopady změny klimatu na „svůj“ světadíl. Můžeme žákům položit následující otázky:

- *Jaké jsou podobnosti a rozdíly mezi dopady změny klimatu na život lidí na různých světadílech?*
- *Jak se lidé ve vaší zemi/regionu přizpůsobují změně klimatu?*
- *Myslíte si, že vaše rodina již musela změnit svůj život v důsledku změny klimatu a jakým způsobem?*

🕒 20 minut

Krok 8: Závěrečná reflexe

Žáci i vyučující sedí v kruhu. Na závěr reflektujeme celou lekci. Můžeme žákům položit následující otázky:

- *Jak se cítíte? Jaké emoce ve vás lekce vyvolala?*
- *Jaké informace pro vás byly překvapující/nové/šokující?*
- *Jak nyní vnímáte rozvoj?*
- *Vnímají všichni lidé na světě stejným způsobem? Proč? V čem se pohledy lidí na rozvoj mohou lišit?*
- *Jak by podle vás vypadal úspěšný rozvoj/úspěšně rozvinutá země?*
- *Jaký je vztah mezi rozvojem a klimatickou změnou?*

🕒 15-20 minut

Dobrovolné aktivity

Krok A: Příčiny a důsledky změny klimatu ➡

Na podlahu/lavici náhodně rozmístíme kartičky vysvětlující důsledky změny klimatu (**příloha 2.A**). **📌** Žáci chodí po místnosti a pozorně si všechny kartičky přečtou. Poté se postaví ke kartě s tím důsledkem, který bude mít podle jejich názoru v budoucnu největší dopad na jejich život. V ideálním případě se žáci shromáždí kolem různých karet. Nicméně některé aspekty socioekonomického typu mohou být pro žáky srozumitelnější, a tak se u nich může shromáždit větší počet žáků. V takovém případě můžeme upravit zadání tak, aby vedle každé karty nestálo více než 5/méně než 2 žáci. Jakmile se kolem jednotlivých karet vytvoří skupiny žáků, položíme každé ze skupin následující otázky:

- *Proč jste si vybrali právě tento důsledek změny klimatu?*
- *Jak si představujete dopad tohoto důsledku na váš život v budoucnosti?*

Požádáme skupiny, aby pokračovaly v diskusi o možných příčinách konkrétního důsledku změny klimatu.

Zatímco skupiny pokračují v diskusi, náhodně v prostoru (na zemi/lavici/stěně/tabuli) rozmístíme kartičky vysvětlující příčiny změny klimatu (**příloha 2.B**). Když žáci ukončí diskusi, obejdou třídu, pozorně si přečtou všechny kartičky a zamyslí se nad tím, jak by mohli změnit svůj představovaný budoucí život, aby zmírnili příčiny

➡ Tento krok je vhodné zařadit po **kroku 5 a 6**, kde žáci pracovali s představou svého budoucího života.

📌 Pokud pracujeme s mladší věkovou skupinou, doporučujeme popisy na kartičkách zjednodušit.

změny klimatu.

Vyzveme žáky, aby své myšlenky zpracovali do stromu příčin a důsledků.

Strom příčin a důsledků

Postup:

- Rozdělíme žáky do skupin a rozdáme každé skupině jeden papír a tužky.
- Vysvětlíme žákům, že mají nakreslit jednoduchý strom a na kmen stromu napsat problém/otázku, kterou řeší (např. extrémní sucho). Kořeny pak symbolizují příčiny, větve představují důsledky. Vyzveme žáky, ať zapisují svoje nápady příčin a důsledků do kresby stromu.
- Každá skupina prezentuje svoji analýzu zbytku třídy.
- Na závěr můžeme vytvořit jednu společnou kresbu stromu, kde budou uvedeny všechny příčiny a dopady, které žáci v jednotlivých skupinách vymysleli.

- Zdroj: KLÍMOVÁ VAŇKOVÁ, Zuzana, GAJDÍKOVÁ, Ilona. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce v hodinách zeměpisu* . [Online]. Charita Česká republika, Praha. 2013. 2. vyd. [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: https://globalnirozvojovevzdelavani.cz/wp-content/uploads/2021/10/humanitarni_pomoc_a_rozvojova_spoluprace_v_hodinach_zemepisu.pdf

 15-20 minut

Krok B: Změna klimatu a způsob života

Žáci se posadí do kruhu a pokračují v reflexi. Podpoříme je otázkami na jejich pocity, myšlenky a ideje, které je napadly při přemýšlení a diskusi o příčinách a důsledcích změny klimatu. Zeptáme se také na to, jaké dopady má a bude mít změna klimatu na život lidí (např. zdravotní rizika, produkci potravin, nucenou migraci, konflikty) a na přírodu (např. vymírání druhů, kolaps ekosystémů) v jejich zemi a ve světě a jak jsou tyto dopady vzájemně propojeny.

Přehrajeme žákům jedno video o změně klimatu, např.:

- **Matka příroda – Julia Roberts mluví za přírodu** (anglicky s českými titulky, délka 1:58 minut, Conservation International, 2014)
- **How Earth Would Look If All The Ice Melted** (video bez komentáře, délka 2:44 minut, Science Insider, 2015)
- **Příčiny a důsledky klimatické změny** (anglicky s českými titulky, délka 4:16 minut, EUClimate Action, 2016)

Případně je možné zařadit videa v anglickém jazyce:

- **His Epic Message Will Make You Want to Save the World** (délka 4:23 minut, Short Film Showcase, National Geographic, 2017)
- **How Earth Would Look If All the Ice Melted** (délka 2:45 minut, Science Insider, 2015)
- **Climate change is happening now: Meet the people on the front lines** (délka 3:02 minut, The Guardian, 2021)
- **Climate Change 2022: Impacts, Adaptation & Vulnerability** (délka 13:45 minut, Intergovernmental Panel on Climate Change, 2022)
- **Causes and Effects of Climate Change** (délka 3:05 minut, National Geographic, 2017)

 Tento krok je vhodné zařadit po **kroku A**.

Žáci diskutují o svých představách o rozvoji i představách lidí z jiných kultur. Můžeme podpořit jejich diskusi pokládáním otázek, které se zaměřují na to, jak rozdílné přístupy k rozvoji ovlivňují přírodní prostředí (ochrana vs. destrukce) a klimatickou změnu.

Představíme žákům krátkou animaci o udržitelném rozvoji **Největší lekce pro svět** 📺 (délka 6:22 minut) Poté žáky požádáme, aby se zamysleli nad tím, jak mohou přispět ke snížení změny klimatu nyní, v současnosti. Zapišeme jejich nápady na tabuli nebo vyzveme žáky, aby vytvořili plakát, který pak mohou vyvěsit na zeď.

🕒 15-25 minut

Krok C: Změna klimatu ve světě ⓘ

Každá skupina žáků má přístup k počítači/tabletu s připojením k internetu, aby mohla shlédnout video o tom, jak změna klimatu ovlivňuje život lidí v různých částech světa (každá skupina by měla shlédnout video z jednoho ze světadílů).

ⓘ Tuto aktivitu je možné využít v hodinách angličtiny, ideálně jako navazující na **krok 7**.

ASIE:

- **Indonesia reels under the impact of climate change and increased extreme weather events** 📺 (anglicky s anglickými titulky, délka: 11:14, DW News, 2021)

AFRIKA:

- **Climate change threatens livelihoods in Africa** 📺 (anglicky s anglickými titulky, délka: 10:42 minut, DW News, 2022)

AUSTRÁLIE:

- **Climate Emergency: Australia on the frontline of climate change** 📺 (anglicky s anglickými titulky, délka: 10:58 minut, ABC News In-depth, 2021)

SEVERNÍ AMERIKA:

- **No water, no life: running out of water on the California-Oregon border** 📺 (anglicky s anglickými titulky, délka: 16:14 minut, The Guardian, 2021)

EVROPA:

- **Record drought poses serious threat to Europe's environment and critical infrastructure** 📺 (anglicky s anglickými titulky, délka: 24:28 minut, DW News, 2022)

JIŽNÍ AMERIKA:

- **Exit Honduras: A climate in crisis** 📺 (anglicky s anglickými titulky, délka: 24:25 minut, Fault Lines, Al Jazeera English, 2021)

Po zhlédnutí videí každá skupina sdílí informace, které v jejich videu zazněly. Poté se diskuse zaměří na jejich názory na rozvoj a jeho důsledky pro lidi a životní prostředí. Požádáme žáky, aby:

- *přemýšleli o příkladech z jejich místního prostředí a z jiných částí světa,*
- *přemýšleli o důsledcích, které má kapitalistické pojetí rozvoje na změnu klimatu.*

Představíme žákům alternativu k rozvoji – tzv. hnutí Nerůstu promítnutím videa **Růst-Nerůst?** 📺 (česky, délka 37:49 minut).

Následuje krátká diskuze nad otázkou: *Jaké dopady na klima a životy lidí by měl způsob života založený na principech nerůstové strategie?*

Na konci diskuse se zeptáme žáků, zda by chtěli změnit své hlediska/hlášky o rozvoji z **kroku 1**. Mohou je pak změnit či přepsat.

Rozšiřující informace pro vyučující

Proč je pojem „rozvoj“ tak kontroverzní?

Pojem „rozvoj“

Rozvoj založený na evropském/západním pohledu na svět souvisí jak s dekolonizačními procesy, tak s koncem 2. světové války a začátkem studené války, kdy byly země klasifikovány podle jejich politicko-ideologického spojení: první svět (kapitalistický „západ“), druhý svět (komunistický „východ“) a třetí svět (nezúčastněné země, později označované jako „rozvojové“). Označení „třetí svět“ přijaly mnohé rozvojové země a stalo se stereotypem odkazovat na ekonomicky málo rozvinuté země jako na „země třetího světa“. Toto pojetí rozvoje vždy zahrnuje vztah k ostatním zemím a představy o tom, jak by měla vypadat ideální společnost. V 50. a 60. letech 20. století dosáhly tržní ekonomiky západních zemí (první svět, kapitalistický) rychlého ekonomického růstu, a proto je pojem „rozvoj“ velmi úzce spojován hlavně s ekonomickým růstem. Představa rozvinutější země obecně evokuje průmyslovou zemi, materiální bohatství, technologie, demokracii, vědecké poznatky a „západní“ systém vzdělávání. Součástí toho je představa, že země, které tyto faktory nenaplňují, jsou „zaostalé“ a potřebují pomoc, aby je v této podobě rozvoje dohnaly.

Problémy s „rozvojem“

Toto pojetí rozvoje bylo v posledních letech zpochybňováno z různých hledisek. Někteří kritici považují rozvoj za imperialismus vědění, kdy **rozvinuté státy pod dojmem legitimacy své „vypěstlosti“ autoritativně zasahují do kolektivních záležitostí jiných států a komunit** a vnucují jim představu „modernosti“, o niž nutně nestojí. Takové intervence často vedou k drastickým změnám ve společnosti, zničení tradičního způsobu života a hodnot Původních obyvatel, vzniku extrémní chudoby a sociálních nerovností, zániku soběstačnosti, prudkému nárůstu kriminality, znečištění a devastaci přírodního prostředí.

Další kritici poukazují na to, že v chápání rozvoje není reflektováno, nakolik jsou **rozvinuté země ekonomicky závislé na využívání přírodního bohatství a zdrojů rozvojových států**. Dokonce i rozvojová pomoc, kterou rozvinuté země „dávají“ rozvojovým, je zdrojem příjmů nikoliv pro „chudé“ státy, ale pro ty bohaté. Za každý dolar, který rozvinuté země věnují rozvojovým, získají zpět 7 až 10 dolarů. Rozvoj tak může být vnímán jako politický krok, který přináší prospěch hlavně ekonomice rozvinutých zemí a vytváří ještě větší nerovnosti, protože tok zdrojů, znalostí a moci je často v „rozvojovém průmyslu“ jednosměrný.

Velmi problematická je pak otázka **devastace životního prostředí** a přispívání ke klimatické krizi, které s sebou západní rozvoj nezbytně přináší. Vědci identifikovali čtyři hlavní environmentální problémy, které jsou důsledkem globálního rozvoje: odlesňování, znečišťování životního prostředí, rozšiřování pouští a úbytek biodiverzity. Ekonomický růst v sobě neobsahuje žádné environmentální hledisko, což vede k tomu, že destrukce přírody je vždy levnější než udržitelné hospodaření, a proto je preferována. V praxi tak např. díky poptávce po levném hovězím dochází k nevratnému ničení Amazonie, a tím nejen ke katastrofálnímu úbytku biodiverzity (vymírání jedinečných druhů rostlin a živočichů), ale také uvolňování obrovského

množství skleníkových plynů. Podobná situace se děje v jihovýchodní Asii kvůli levnému palmovému oleji, který v současnosti najdeme téměř v každém produktu od potravin po drogerii. Údaje z databáze Světové banky World Development Indicators potvrzují přímou závislost HDP a znečištění ovzduší – obojí se mezi lety 1990 a 2016 zvýšilo o polovinu. Žádná země v současné době neuspokojuje základní potřeby svých obyvatel na takové úrovni využívání zdrojů, kterou by bylo možné udržitelně rozšířit na všechny lidi na světě.

V těchto souvislostech je kritice podrobován zejména **system kapitalistické ekonomiky**, na které „západní“ rozvoj stojí. Kapitalistická ekonomika je postavena na růstu – myšlenka, že firmy a státy musí každoročně zvyšovat produkci bez ohledu na to, zda je to potřeba. I skromný cíl 3% globálního růstu ročně, který prosazují organizace jako Mezinárodní měnový fond a Světová banka, znamená, že veškerá ekonomická aktivita, kterou dnes vidíme – a většina dopadů na životní prostředí, které způsobuje – se zdvojnásobí za 24 let, tj. do roku 2045. A hodnota z roku 2045 se pak opět zdvojnásobí do roku 2069. A ta pak znovu do roku 2093. Je to jako kletba Gemina v Harrym Potterovi a Relikviích smrti, která exponenciálně násobí poklad v trezoru Lestrangleových, až hrozí, že Harryho a jeho přátele rozdrtí k smrti. A tato představa ekonomického růstu byla jako dogma jediné možné cesty k rozvoji povýšena na globální dogma, bez ohledu na to, zda o to všechny státy světa stály, či nikoliv.

Je udržitelný rozvoj opravdu udržitelný?

Některé skupiny se pokoušely o přeformulování pojetí rozvoje s přihlédnutím k environmentálním nákladům industrializace a prosazují pojem „udržitelný rozvoj“. Jiní ovšem zastávají názor, že kapitalistický ekonomický model nikdy nebude udržitelný, takže potřebujeme „**udržitelný nerůst**“ (na rozdíl od rozvoje). Směr nerůstu získává v posledních letech podporu i od vědců a mezinárodních organizací jako je IPCC (Mezivládní panel pro klimatickou změnu), protože současně s uspokojováním základních potřeb všech lidí na světě bez negativních dopadů na životní prostředí nabízí i cestu, jak efektivně snižovat emise a bojovat s klimatickou změnou.

Otázky k zamyšlení:

- *Měly by všechny země usilovat o jeden (univerzální) ideál rozvoje? Kdo by měl tento ideál definovat? Jaké by byly důsledky směřování tímto směrem?*
- *Jak by označení „rozvinutý/zaostalý“ mohlo ovlivnit vzájemné vztahy mezi lidmi?*
- *Jaké jsou důvody a důsledky snahy o zavedení jednoho pojetí rozvoje nebo pokroku jako univerzálního přístupu (tj. jediný možný směr pro všechny)?*

Příklady zdrojů, ze kterých je možné čerpat informace:

- TEDx Talk, v němž **Dr. Maliha Chishti představuje dopady rozvojové pomoci na rozvojové země** 📄 (anglicky s anglickými titulky, délka 17:39 minut)
- Článek o **nerovnoměrné distribuci rozvojových fondů dle politických zájmů rozvinutých zemí** 🌐 (zejm. Británie a USA) (online článek, anglicky)
- Příručka **Když se řekne GRV Globální témata a komunikace** 📖 (příručka, česky)
- Video představující **problematiku eurocentrismu** 📄 (anglicky s anglickými titulky, délka 5:33 minut)

- Video představující **základní paradigmatu vnímání světa v kulturách Původních obyvatel** 📺 (anglicky s anglickými titulky, délka 5:26 minut)
- **Co je to eurocentrismus** 🌐 (shrnutí, Wikipedie, česky)
- **Eurocentrismus v sociologii** 🌐 – definice, historie, dopady (online článek, anglicky)

Použité zdroje:

- NAVRÁTILOVÁ, Alice. **Nerovný vývoj světa a rozvojová teorie** 📖. Masarykova univerzita Brno. [Online]. 2013. ISBN 978-80-210-9573-1. [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/download/1560/4341/2091-1?inline=&fakulta=PRIRODF>
- DUŠKOVÁ, Lenka et al. **Encyklopedie rozvojových studií**. Universita Palackého v Olomouci. 2011. ISBN 978-80-244-2984-9
- NÁDVORNÍK, Ondřej, VOLFOVÁ, Andrea (eds). **Společný svět. Příručka globálního rozvojového vzdělávání** 📖. Člověk v tísni [Online]. 2004. ISBN 80-903510-0-X. [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: <https://globalnirozvojevzdelavani.cz/wp-content/uploads/2021/10/spolecny-svet.pdf>
- KOLEKTIV. **Bohouš a Dáša: Šance pro rozvoj** 📖. Člověk v tísni [Online]. 2010. ISBN 978-80-87456-06-4. [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: <https://globalnirozvojevzdelavani.cz/materialy/bohous-a-dasa-sance-pro-rozvoj/>
- MCCOY, TERRENCE, LEDUR, JÚLIA. **The Amazon, Undone, Devouring the rainforest** 🌐. The Washington Post [Online]. 29.4.2022. [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2022/amazon-beef-deforestation-brazil/>
- WASLEY, Andrew, MENDONÇA, Elisângela, YOUSSEF, Youssr, SOUTAR, Robert. **More than 800m Amazon trees felled in six years to meet beef demand** 🌐. The Guardian [Online]. 2.6. 2023 14:00. [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2023/jun/02/more-than-800m-amazon-trees-felled-in-six-years-to-meet-beef-demand>
- **Palm oil – deforestation for everyday products** 🌐. Rainforest Rescue [Online]. (n.d.). Dostupné z: <https://www.rainforest-rescue.org/topics/palm-oil>
- **Palm oil** 🌐 World Wildlife Fund [Online]. © 2023. Dostupné z: <https://www.worldwildlife.org/industries/palm-oil>
- **World Development Indicators** 🌐 The World Bank Group [Online]. Stránka byla naposledy editována 1.9.2023. [cit. 2023-09-26]. Dostupné z: <https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0037712>
- HICKEL, Jason et al. **Degrowth can work – here’s how science can help** 🌐. Nature 612, 400–403. 2022. doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-022-04412-x>.
- FANNING, Andrew L., O’NEILL, Daniel W., HICKEL, Jason et al. **The social shortfall and ecological overshoot of nations** 🌐. Nat Sustain 5, 26–36. 2022. <https://doi.org/10.1038/s41893-021-00799-z>
- MONBIOT, George. **Capitalism is killing the planet – it’s time to stop buying into our own destruction** 🌐. The Guardian [Online]. 30.8. 2021 09:00. [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/30/capitalism-is-killing-the-planet-its-time-to-stop-buying-into-our-own-destruction>
- MALIK, Kenan. **As a system, foreign aid is a fraud and does nothing for inequality** 🌐. The Guardian [Online]. 2.9. 2018 06:59. [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/02/as-a-system-foreign-aid-is-a-fraud-and-does-nothing-for-inequality>
- CHISHTI, Maliha. **Foreign Aid: Are we really helping others or just ourselves?** 📺 In: TedX Talks [Online]. 3. 3. 2016. [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=1xJ6p0B5V_A.

Dopady rozvoje na Původní obyvatele

Kdo jsou Původní obyvatelé?

Původní obyvatelé jsou nositeli jedinečných kultur, tradic, jazyků, znalostí a náboženství. Na světě žije více než 476 milionů Původních obyvatel, kteří se vyskytují v 90 zemích, ve všech zeměpisných oblastech a představují 5 000 jedinečných kultur.

Přestože existují tisíce jedinečných kultur Původních obyvatel, jsou si velmi podobné v tom, že vychází z hlubokého navázání na ekosystémy, ve kterých žijí, a pocitu zodpovědnosti za jejich uchování pro budoucí generace. Původní obyvatelé mají rozsáhlé a komplexní znalosti o svém přírodním prostředí, které jim umožňují nejen uchovat, ale i zvyšovat biodiverzitu na jejich územích. Výzkumy ukazují, že ačkoli obývají pouze 25 % povrchu Země, spravují více než 80 % světové biologické rozmanitosti! Mnohé vědecké studie potvrzují, že na územích Původních obyvatel žije dokonce více druhů rostlin a živočichů než ve státem chráněných oblastech západních zemí. Komunity Původních obyvatel jsou navíc lídry v boji proti změně klimatu. Na jejich lesních pozemcích je uložena nejméně čtvrtina veškerého nadzemního uhlíku z tropických lesů – přibližně 55 bilionů tun. To odpovídá čtyřnásobku celkových celosvětových emisí uhlíku v roce 2014.

Proč mohou Původní obyvatelé vnímat rozvoj jako negativní?

Rozvoj západních zemí je neoddělitelně spojen s kolonizací mnoha zemí světa, od Afriky přes Ameriku až po Asii a Austrálii. Kolonialismus jako ideologie usiloval o obohacení evropských zemí na úkor všech ostatních, zejména při čerpání přírodních zdrojů. Při tom se opíral o základní ideologické principy nadřazení člověka nad přírodu a nadřazení Evropanů nad všemi ostatními lidmi, což umožnilo ospravedlnit všechny praktiky používané ve jménu rozvoje. V průběhu staletí praktiky kolonialismu změnily svět Původních obyvatel natolik, že někteří Původní obyvatelé to označují za apokalypsu. I když to pro většinu z nás může být těžko přijatelné, dopady kolonialismu na Původní obyvatele, kterých se dopouštěly koloniální země, splňují podle OSN definici „genocidy“.

Jaké jsou základní praktiky kolonizace?

Odhaduje se, že během kolonizace Ameriky jen do roku 1600 zemřelo 56 milionů Původních obyvatel. Vědecké výzkumy ukazují, že např. v brazilské Amazonii vymřelo 75 % komunit Původních obyvatel, a všechny, které přežily, vykazují populační úbytek vyšší než 80 %.

Vlastnictví půdy je klíčové pro využívání přírodních zdrojů, z toho důvodu bylo například Původním obyvatelům USA v průběhu času kolonisty **odebráno téměř 99 % jejich území**. V současné době více než 42 % komunit Původních obyvatel nemá žádnou státem uznanou půdu.

Původní obyvatelé byli podrobováni **kulturní asimilaci** v podobě internátních nebo rezidenčních škol, zákazů jakékoliv formy jejich tradičních kulturních praktik včetně používání jazyka atd. Například v Kanadě bylo až 150 000 dětí odděleno od svých rodin, často násilím, a posláno do státem financovaných, církví řízených škol s cílem

„zabít v dítěti indiána“ a asimilovat je do kanadské kultury. Mnohé z nich čelily zanedbávání, podvýživě, fyzickému a sexuálnímu zneužívání nebo na nich byly prováděny pokusy ve jménu rozvoje zdravotnictví. Desítky tisíc jich zemřely a mnoho z nich stále leží v neoznačených hromadných hrobech u bývalých škol.

Kolonialismus bohužel není jen historií, ale pokračujícím procesem. Přímé dopady kolonialismu jsou stále patrné ve všech aspektech života Původních obyvatel. Asi třetina z 900 milionů extrémně chudých venkovských obyvatel světa patří k Původním obyvatelům, a to přesto, že celkem jich na světě žije pouze 476 milionů. Více než 86 % Původních obyvatel pracuje v neformální ekonomice a je u nich téměř třikrát vyšší pravděpodobnost, že budou žít v extrémní chudobě. Původní obyvatelé jsou také neúměrně postiženi znečištěním životního prostředí a změnou klimatu. Například většina infrastruktur spojených se znečištěním, jako jsou těžební doly, ropovody nebo spalovny odpadu, se nachází na území Původních obyvatel. Dokonce i v tzv. rozvinutých zemích Původní obyvatelstvo trvale zaostává za nepůvodním obyvatelstvem, pokud jde o většinu ukazatelů blahobytu. V Kanadě je průměrná délka života Původních obyvatel o cca 20 let nižší než u většinové populace. Koloniální dědictví zde stále přežívá ve všech částech kanadské kultury a diskriminační přístup k Původnímu obyvatelstvu je dokonce zakotven v zákonech, soudním systému, vzdělávací praxi, systému zdravotní péče a dalších oblastech.

Doporučené zdroje informací o Původních obyvatelích:

- web **There you go!** 🌐
- příručka **I don't want this life!** 🌐

Použité zdroje:

- MARTINEZ, Deniss, IRFAN, Ans. **Colonialism, the climate crisis, and the need to center Indigenous voices** 🌐. Environmental Health News [Online]. 4. 11. 2021. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.ehn.org/indigenous-people-and-climate-change-2655479728.html>
- **Genocide** 🌐. United Nations [Online]., (n.d.). [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>
- FARRELL, Justin et al. **Effects of land dispossession and forced migration on Indigenous peoples in North America** 📖. Science 374 (6567). 2021. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: DOI: 10.1126/science.abe4943
- *The LANCET*. **The past is not the past for Canada's Indigenous peoples** 📖. The Lancet 397 (10293), 2439. 2021. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01432-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01432-X)
- **Economic and Social Development** 🌐. United Nations [Online]. 2023. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/mandated-areas1/economic-and-social-development.html>
- FERNÁNDEZ-LLAMAZARES, Álvaro., GARTEIZGOGESCOA María, BASU, Niladri, et al. **A State-of-the-Art Review of Indigenous Peoples and Environmental Pollution** 📖. Integrated Environmental Assessment and Management 16 (3), 324–341. 2023. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/ieam.4239>
- **10 things to know about Indigenous peoples** 🌐. United Nations Development Programme [Online]. 29. 7. 2021. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://stories.undp.org/10-things-we-all-should-know-about-indigenous-people>
- SCHUSTER, Richard, GERMAIN, Ryan R., BENNETT, Joseph R., REO, Nicolas J., ARCESE, Peter. **Vertebrate biodiversity on Indigenous-managed lands in Australia, Brazil, and**

- Canada equals that in protected areas* 📖. Environmental Science & Policy, Volume 101, p. 1–6. 2019. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2019.07.002>
- GARNETT, Stephen T., BURGESS, Neil D., FA, Julia E. et al. *A spatial overview of the global importance of Indigenous lands for conservation* 📖. Nature Sustainability 1, 369–374. 2018. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0100-6>
 - MILMAN, Oliver. *European colonization of Americas killed so many it cooled Earth's climate* 🌍. The Guardian [Online]. 31. 1. 2019 19:07. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2019/jan/31/european-colonization-of-americas-helped-cause-climate-change>
 - O'FALLON Brendan D., FEHREN-SCHMITZ Lars. *Native Americans experienced a strong population bottleneck coincident with European contact* 📖. PNAS 108 (51), 20444-20448. 2011. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1073/pnas.1112563108>

Aktivita 1: Co vidíte?

Kritické myšlení

🕒 15-20 minut

👤 4-30 žáků

📅 10 let a více

Cíle

- Žáci zkoumají své názory a chápání světa kolem sebe a identifikují jiné pohledy na svět.

Kompetence

(dle **Doporučení Rady EU o klíčových kompetencích pro celoživotní učení**)

- Aktivní občanství
- Kulturní povědomí a vyjadřování
- Personální dovednosti a schopnost nabýt nové kompetence

Předměty

Jakýkoliv.

Pomůcky

Flipchart, psací potřeby, případně počítač, projektor, **přílohy A.1 a A.2**.

Metody a způsoby práce

Brainstorming, diskuze, práce s obrazem.

Zdroje

- **Obrázek na téma Krajina, Les, Stromy** 📷. Pixabay [Online]. 29. 7. 2017. [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/krajina-les-stromy-silnice-jelen-2550393/>
- **The Blind Men and the Elephant** 🎥. In: Youtube [Online]. 17. 6. 2015. [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Vn9BUfUCL4I>. Kanál uživatele John Hanks Actor VO Artist

Aktivita 1: Co vidíte?

Krok 1

Ukážeme žákům obrázek z **přílohy A.1** a požádáme je, aby ho popsali. Jejich odpovědi zaznamenejme (např. na tabuli, flipchart). S největší pravděpodobností jej popíší způsobem „*Laň přechází pře s silnici.*“ Zeptáme se žáků, zda existuje nějaké jiné možné vysvětlení toho, co se na obrázku děje.

Krok 2

Ukážeme žákům obrázek s popiskem (**příloha A.2**) a zeptáme se jich, co si myslí o popisu: „*Laň nepřechází silnici, silnice prochází lesem.*“

Krok 3

Zeptáme se žáků, zda znají další podobné příklady, a vybídneme je k zamýšlení nad tím, proč je důležité brát v úvahu různé perspektivy. Lze uvést některé další příklady, např. jednoduchý **příběh o slepci a slonovi** (anglicky s anglickými titulky, délka 3:50 minut).

